

ALLEA İlke Beyanı¹

“Bilimsel girişimcilikte özel sponsorluk, bilime güven ve akademik özgürlük²”

Bilime olan toplumsal inanç ve itimat ile bilimsel kanıt ve tavsiyelerin toplumsal kabulü büyük oranda bilim insanlarının bağımsızlıklarına ve itibarlarına bağlıdır. Bu nedenle bilim insanlarının çalışmalarını bilimsel dürüstlikle ve dış etkilerden bağımsız olarak gerçekleştirmeleri ve bunun böyle gerçekleştirildiğinin algılanması önemlidir. Bilimsel özerkliğin ve itibarın özel sponsorluk nedeniyle sarsılmaması için bir dizi çerçeve koşulun dikkate alınmasını tavsiye ederiz.

Yasa metinlerine yansımış bulunan akademik özgürlük, bilimsel araştırmaların temel unsurudur. Avrupa bağlamında verilen bu önemin yansımalarını Avrupa Birliğinin Temel Hakları Şartında³ bulmak mümkündür. Çoğu ALLEA üye ülkesinin ulusal anayasası ya akademik özgürlüğe genel olarak atıf yapmak suretiyle ya da özgür bilgi, bilimsel yaratıcılık veya diğer özel hükümlerle akademik özgürlüğü korumaktadır. Diğer bazı ülkelerde akademik özgürlük eğitime ilişkin yasalarda ifadesini bulmaktadır. İlgili tüm metinler ekte toplanmıştır.

Son yıllarda, bilimsel girişimcilikte özel sponsorluğun, genellikle yükseköğretim kurumlarında özel fonlanmış kürsüler ihdas etmek suretiyle arttığı pek çok Avrupa ülkesinde gözlemlenmektedir. Bu gelişme akademik özgürlüğün yanında bilim insanlarının ve çalışmalarının toplumda edindiği ayrıcalıklı konumu etkileyebilir. Özel sponsorluğun öneminin ve gerekliliğinin farkında olsak da bilimin saygınlığına verilebilecek muhtemel zarardan dolayı kaygı duymaktayız. Örneğin, Eurobarometer tarafından 2010 yılında gerçekleştirilmiş bir ankete göre Avrupalıların yarısından fazlası (% 58) endüstriden gelen paraya artan bağımlılıktan dolayı bilim insanlarının tartışmalı bilimsel veya teknolojik konularda yaptığı açıklamaların doğruluğuna güvenilemeyeceğini düşünmektedir⁴. Her ne kadar bu sonuç farklı faktörlere (örneğin yanlış bilimsel uygulamalara vb.) bağlanabiliyor olsa da veya her Avrupa ülkesi için geçerli olmasa da toplumun bilim insanlarının çalışmalarına ve bulgularına ve dolayısıyla genel anlamda bilime olan güven ve inancının korunması gereken çok önemli değerler olduğu aşikârdır. Bu güveni kazanmak ve temellendirmek bilimsel kurumların ve bilim insanlarının önemli bir görevidir. Bu sebeple aşağıdaki dört çerçeve koşulun bilimsel kurumlar tarafından kürsüler için özel sponsorlukların yönetiminde uygulanmasını tavsiye ederiz:

1. Bağışçı ve alıcı arasındaki sözleşme düzenlemelerinde şeffaflık sağlanması;
2. Atanma usullerine bağışçıların etkilerinin dışlanması;
3. Özel veya kamu kaynaklarına dayanan kürsülerde eşit atanma usulleri uygulanması;
4. Öğretim, araştırma ve toplumsal katılımı akademik özgürlüğün asıl olacağı konusunda açık beyanda bulunulması.

¹ Bu metnin tercümesindeki yardımları için İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri Türkay Avanaş, Aslımur Avgın, Muhammed İbrahim Ertuğrul, Alper Küçükkel ve Yağızcan Veli'ye teşekkür ederiz.

² Bu belge İsviçre Sanat ve Bilim Akademileri tarafından, ulusal komite olarak ve Uluslararası Bilim Konseyinin (ICSU) Bilimin İcrasında Özgürlük ve Sorumluluk Komitesi Sekreterliğine (CFRS) ev sahipliği yaparak bilimsel dürüstlük konusundaki faaliyetleri ile ilgili olarak başlatılmıştır. Dahili bir revizyondan geçtikten sonra Bilim ve Etik Sürekli Çalışma Grubu tarafından benimsenmiştir.

³ Madde 13 – Sanat ve bilim özgürlüğü: Sanat ve bilimsel araştırma engellerden uzak tutulacaktır. Akademik özgürlüğe saygı duyulacaktır. (www.eucharter.org; www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf)

⁴ “Bilim ve Teknoloji” Eurobarometer Özel Anket, No 340, s. 19 (Brüksel: Avrupa Komisyonu, Haziran 2010; http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_en.pdf)

ALLEA Bilim ve Etik Sürekli Çalışma Grubu, 22 Ocak 2015.

EK: Akademik Özgürlüğe İlişkin Kanun Hükümleri

Almanya (1949 Alman Anayasası)

Madde 5 : Düşünce ve basın özgürlüğü; sanat ve bilim özgürlüğü

(...)

(3) Bilim ve sanat, araştırma ve öğretim serbesttir. Öğretim özgürlüğü, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

(<https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>)

Arnavutluk (1998 Anayasası, 2008’de değişikliğe uğradı.)

Madde 57 :

(7) Yüksek öğretim kurumlarının özerkliği ve akademik özgürlüğü kanunen himaye altındadır.

Madde 58 :

(1) Sanatsal yaratıcılık ve bilimsel araştırma özgürlüğü, bunlardan istifade edilmesi ve aynı zamanda neticelerinden kâr elde edilmesi herkes için himaye altındadır.

(http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=224105)

Avusturya (1867 Anayasası)

Madde 17 : Bilim, Öğretim

(1) Bilgi ve öğretimi serbesttir.

(http://www.servat.unibe.ch/icl/au03000_.html)

Belçika

Flaman Bölgesi (Flaman Topluluğu üniversitelerine ilişkin 1991 tarihli kararname)

Madde 5. Üniversite eğitimi, genel eğitime katkı sağlayan ve bağımsız bilgiye ulaşmayı amaçlayan ve bilimsel bilgiyi uygulayan üniversiteler tarafından sağlanan eğitimidir.

(<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12831>;
resmi olmayan çeviri)

Valon Bölgesi (Yükseköğretim ve akademik çalışma organizasyonuna ilişkin 2014 tarihli kararname)

Madde 8. – Her bir yükseköğretim kurumunun, çeşitli amaçlarını yerine getirmek adına, vermekte olduğu eğitimi, araştırmaları ve topluma sağladığı servisi sürdürme ve organize etme özgürlüğü vardır.

Beyaz Rusya (1996 tarihli Anayasa)

Madde 51 : Kültürel yaşam, Fikri Mülkiyet

(...)

(2) (...) bilimsel (...) yaratıcılık ve öğretim himaye altındadır.

(http://www.servat.unibe.ch/icl/bo00000_.html)

Bosna Hersek (1995 tarihli Anayasa)

Ek 1 : Bosna Hersek’te Uygulanacak Ek İnsan Hakları Sözleşmeleri

(...)

(8) 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Sözleşme: Md 15(3): İşbu sözleşmeye taraf devletler bilimsel araştırma yapmak ve yaratıcı faaliyette bulunmak için vazgeçilmez olan özgürlüğe saygı duymakla mükellefler.
(www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf)

Bulgaristan (2007 Anayasası)

Madde 54 : (...)

(2) Sanatsal, bilimsel ve teknolojik yaratıcılık kanunen tanınır ve korunur.
(<http://www.parliament.bg/en/const>)

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı (Eğitim Reformu Yasası, 1988)

Bölüm IV Çeşitli ve Genel: Akademik İmtiyaz

Madde 202 : (2). (Üniversite) Yetkilileri görevlerini gerçekleştirirken aşağıdaki ihtiyaçları dikkate alırlar:

- (a) Akademik personelin, işlerini veya kurumlarında sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetme tehlikesine maruz kalmaksızın, yasal sınırlar çerçevesinde, kabul görmüş kanıları sorgulama ve sınama, yeni fikirler ileri sürme veya tartışmalı ve benimsenmeyen fikirler beyan etme özgürlüğünün temin edilmesi

(<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/40/contents>)

Çek Cumhuriyeti (1999 tarihli Temel Haklar ve Hürriyetlere İlişkin Şart)

Madde 15 :(...)

(2) Bilimsel araştırma (...) hürriyeti korunur.
(<http://spcp.prf.cuni.cz/aj/2-93en.htm>)

Danimarka (2010 Danimarka Üniversiteler Kanunu, 2011’de değişikliğe uğradı.)

Madde 2 : (2) Üniversitelerin akademik özgürlüğü vardır. Üniversiteler, üniversitenin ve bireyin akademik özgürlüğünü ve bilim ahlakını korumakla yükümlüdürler.

(<http://ufm.dk/en/legislation/prevailing-laws-and-regulations/education/universities>)

Ermenistan (2005 Anayasası)

Madde 40 : Herkesin bilimsel ve teknik(...) eser meydana getirme özgürlüğü vardır.

(<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1&lang=eng>)

Estonya (1992 Anayasası)

Madde 38 : Bilim ve sanat ve bunların öğretilmesi serbesttir. (...)

(<http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution>)

Filistin Ulusal Otoritesi (2003 Anayasası, 2005’te değişikliğe uğradı.)

Madde 24:

(3) Kanun, bilimsel araştırmalar kadar edebi, sanatsal ve kültürel yaratıcılığı da teminat altına alacak surette üniversitelerin, yüksek öğrenim kurumlarının ve bilimsel araştırma merkezlerinin bağımsızlığını güvence altına alır. (...)

(<http://www.palestinianbasiclaw.org/basic-law/2003-amended-basic-law>)

Finlandiya (1999 Anayasası)

Madde 16 : Eğitim Hakları

(...) Bilim ve sanat özgürlüğü ve yükseköğrenim hakkı teminat altına alınmıştır.

(<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>)

Fransa (2000 tarihli Eğitim Kanunu)

Madde L952-2: Öğretmen araştırmacılar, öğretmenler ve araştırmacılar eğitim ve araştırma işlevlerini yerine getirirken, akademik gelenek, bu kanun hükümleri, objektiflik ve tolerans ilkeleri dahilinde kalmak kaydıyla, tam bir bağımsızlık ve ifade özgürlüğü içerisinde hareket ederler.

(<http://www.education.gouv.fr/cid2801/les-textes-officiels.html>)

Gürcistan (1995 Anayasası)

Madde 23:

1. Entelektüel yaratıcılık özgürlüğü teminat altına alınmıştır.
 2. Yaratma sürecinin kesilmesi, yaratma faaliyetinin sansür edilmesi yasaktır.
- (...)

Hırvatistan (2001 Anayasası)

Madde 68 : Bilim, Kültür, Sanat, Spor

(1) Bilimsel yaratıcılığa ilişkin özgürlük (...) korunmuştur.

(http://www.servat.unibe.ch/icl/hr00000_.html)

(www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12.06.pdf)

Hollanda Krallığı (1993 Yüksek Öğrenim ve Araştırma Kanunu)

Madde 1.6. Akademik Özgürlük

Kurumlar, akademik özgürlüğe saygı gösterir.

(http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/geldigheidsdatum_30-06-2014 - resmi olmayan tercüme)

İrlanda (1997 Üniversiteler Kanunu)

Madde 14 : Akademik Özgürlük

(1) Üniversiteler görevlerini ifa ederken,

- a. İç ve dış ilişkilerinde akademik özgürlüğün genel ilkelerini koruma ve destekleme hakkına sahip ve yükümlülüğü altındadırlar ve,
- b. Akademik özgürlüğün genel ilkelerini ve bağımsız örf ve adetlerini gözeterek kendi işleyişi hakkında düzenleme yapma yetkisine sahiptirler. (...)

(2) Üniversite akademik personeli, yasal sınırlar çerçevesinde, üniversite içinde veya dışında eğitim, araştırma ve diğer faaliyetleri sırasında kabul görmüş kanıları sorgulama ve sınama, yeni fikirler ileri sürme veya tartışmalı ve benimsenmeyen fikirler beyan etme özgürlüğüne sahiptir ve bu özgürlüğü kullanmak yüzünden kurumlarında hiçbir ayrımcı muameleye veya olumsuz davranışa maruz kalmamalıdırlar.

(www.irishstatutebook.ie/1997/en/act/pub/0024)

İspanya (1978 Anayasası)

Kısım 20 (1) Aşağıdaki haklar tanınmaktadır ve koruma altındadır: (...)

(b) edebi, sanatsal, bilimsel ve teknik üretim ve yaratım hakkı;

(c) akademik özgürlük hakkı

(http://www.senado.es/constitu_i/index.html)

İsrail (1958 Yüksek Öğrenim Kurumu Kanunu)

Madde 15

Akredite olmuş kurumlar, bütçe imkanları dahilinde kendi takdirine göre akademik ve idari faaliyetlerini yürütmekte serbesttirler. Akademik ve idari faaliyetler, araştırma programını ve eğitimi belirleme , kurumun yönetim organının atanmasını, öğretmenlerin atanması ve terfilerini, öğretme ve öğrenme metotlarını belirlemeyi ve benzeri bilimsel ve eğitsel ya da ekonomik aktiviteyi kapsamaktadır.

(https://www.knesset.gov.il/review/data/heb/law/kns3_highereducation.pdf - resmi olmayan tercüme)

İsveç (1974 Anayasası, 2011’de değişiklik yapıldı)

Madde 20 : Eğitim ve Araştırma

(...) Araştırma özgürlüğü hukuk kuralları çerçevesinde korunur.

(<http://www.riksdagen.se/en/Documents-and-laws/Laws/The-Constitution>)

İsviçre (1999 Anayasası, 2012’de değişiklik yapıldı)

Madde 20 : Akademik Özgürlük

Araştırma ve öğretme özgürlüğü teminat altındadır.

Madde 119: Üremeye İlişkin İlaçlar ve İnsanlara İlişkin Genetik Teknolojiler

(...)

(2) Konfederasyon, insan üremesine ilişkin ve genetik materyallerin kullanımı konusunda yasalar çıkarır. Bunu yaparken insan onurunun, özel yaşamın ve ailenin korunmasını güvence altına alır ve aşağıdaki ilkelere bağlı kalır:

a. Klonlama ile insan üreme hücrelerine ve embriyoya ait genetik materyale müdahalenin her türlü hukuksuzdur.

(...)

İtalya (1947 Anayasası, 2007’de değişikliğe uğradı)

Madde 33: Cumhuriyet, bilim ve sanat özgürlüğünü ve bunların özgürce öğretimini güvence altına alır.

(https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf)

Karadağ (2007 Anayasası)

Madde 76 : Yaratma Özgürlüğü

Bilimsel, sanatsal ve kültürel yaratıcılığa ilişkin özgürlük güvence altındadır. (...)

(http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=187543)

Kosova (2008 Anayasası)

Madde 48: Bilim ve Sanat Özgürlüğü

(2) Akademik özgürlük güvence altındadır.

(<http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>)

Letonya (1922 Anayasası, 2009’da değişikliğe uğradı.)

Madde 113: Devlet, bilimsel araştırma ile sanatsal ve diğer yaratıcı faaliyetlerin özgürlüğünü tanıır.

(www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Constitution.doc)

Litvanya (1992 Anayasası, 2004’te değişikliğe uğradı.)

Madde 42: Kültür, bilim ve araştırma ve öğretim serbesttir. Devlet, kültür ve bilimi destekler.

(...)

(http://www.lrkt.lt/lt/Documents2_e.html)

Macaristan (2011 Anayasası)

Madde 9: Özgürlükler ve Yükümlülükler

1. Macaristan, bilimsel araştırma ve sanatsal eser üretme özgürlüğünü; bunların yanında öğrenim ve öğretme özgürlüğünü korumakla yükümlüdür.
2. Sadece bilim insanları, bir araştırmanın bilimsel değerini ölçebilirler. Devlet, bilimsel gerçekler hakkında karar veremez.

(http://tasz.hu/files/tasz/imce/alternative_translation_of_the_draft_constituion.pdf)

Makedonya (1991 Anayasası)

Madde 47 : Bilimsel, sanatsal ve diğer yaratıcı çalışmaların özgürlüğü güvence altındadır.

(http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=239363)

Moldova (1994 Anayasası)

Madde 33 : Yaratma Özgürlüğü

Bilimsel ve sanatsal çalışma yapma özgürlüğü güvence altındadır. Yaratıcı çalışmalar sansürlenemez.

(<http://www.e-democracy.md/en/legislation/constitution/ii/>)

Norveç (2005 Üniversite ve Meslek Yüksekokulları hakkında Kanun)

Madde 1. 5: Akademik ve Sanat Özgürlüğü

1. Devlet üniversiteleri ve meslek yüksekokulları aşağıda sayılan konularda talimat alamazlar:
 - a. Akademik eğitimin içeriği ile araştırmaların veya sanatsal veya bilimsel çalışmaların konusu;
 - b. Bireysel atamalar.

(2) Bu kanuna tabii kurumlar yasalarca belirlenmiş sınırlara uygun olduğu sürece kendi akademik değerler sistemini oluşturmakta serbesttir.

(<http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-20050401-015-eng.pdf>)

Polonya (1997 Anayasası)

Madde 73 : Sanatsal yaratıcılık ve bilimsel araştırma özgürlüğü (...) herkes için teminat altındadır.

(<http://www.servat.unibe.ch/icl/pl000000.html>)

Portekiz (1976 Anayasası)

Madde 42 : Kültürel Eser Üretme Özgürlüğü

1. Düşünsel, sanatsal ve bilimsel üretim sınırlanamaz.
2. Bu özgürlük icat yapma, bilimsel çalışmalar üretme ve yayma (...)özgürlüğünü de kapsar.

(<http://www.servat.unibe.ch/icl/po000000.html>)

Romanya (1991 Anayasası)

Madde 30 : İfade Özgürlüğü

1. Düşüncelerin, görüşlerin ya da inançların ifade edilmesi özgürlüğüne ve sözcüklerle, yazıyla, resimle, sesle veya diğer herhangi bir iletişim aracıyla eser ortaya koyma özgürlüğüne dokunulamaz.
2. Sansürün her türüsü yasaktır. (...)

(<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>)

Rusya Federasyonu (1993 Anayasası)

Madde 44 : Herkesin edebi, sanatsal, bilimsel, dūşünsel ve diğer her çeşit yaratıcı eylemleri ve bunları öğrenim özgürlüğü teminat altındadır.

(<http://www.departments.bucknell.edu/russian/const/constit.html>)

Sırbistan (2006 Anayasası)

Madde 73 : *Bilimsel ve Sanatsal Üretim Özgürlüğü*

Bilimsel ve sanatsal üretim sınırlanamaz. (...)

(<http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/235-100028/constitution>)

Slovakya (1992 Anayasası, 2002’de değişiklik yapıldı)

Madde 43 : (1) Bilimsel araştırma özgürlüğü ve sanatsal ifade özgürlüğü teminat altındadır. (...)

(http://www.concourt.sk/en/A_ustava/ustava_a.pdf)

Slovenya (1991 Anayasası, 2013’te değişiklik yapıldı)

Madde 59, Bilim ve Sanat Özgürlüğü

Bilimsel ve sanatsal çalışma özgürlüğü teminat altındadır.

(<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/constitution>)

(<http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf>)

Türkiye (1982 Anayasası, 2007’de değişiklik yapıldı)

IX. Bilim ve Sanat Hürriyeti

Madde 27: Herkes bilimi ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

(http://www.servat.unibe.ch/icl/tu00000_.html)

Ukrayna (1996 Anayasası)

Madde 54 : Vatandaşların edebi, sanatsal, bilimsel ve teknik yaratıcılıkları güvence altındadır. (...)

(http://gska2.rada.gov.ua/site/const_eng/constitution_eng.htm)

Yunanistan (2001 Anayasası)

Madde 16:

1. Bilim ve sanat, araştırma ve öğretim serbesttir ve bunları geliştirmek ve desteklemek Devletin yükümlülüğüdür. Akademik özgürlük ve öğretim özgürlüğü, kimsenin Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

(http://confinder.richmond.edu/admin/docs/greek_2001.pdf)